

Mort en 758 aqueix Garcia Ximenez, li succehí son fill D. Iñigo Garcia (4). No 'm detindré á fer l'història de tots los reys: á mes de considerarla innecessaria, m' ocuparia mes temps y lloch del que puch disposar. Lo que si considero importantíssim y fins necessari, es fer constar que la corona en Navarra, siguié electiva hasta D. Sancho II; en temps del qual, si no per lley, al menos per costum, se convertí en electiva, repartintse ja en vida seva l' any 918, ab son fill D. Garcia, després Garcia IV, lo govern de sos Estats, puig lo nombrá rey de la Rioja. Tingas en compte que á D. Sancho I li succehí son cosí germá don Ximeno Iñiguez; que á D. Iñigo Ximenez, son germá Garcia Ximenez; á aquest son nebot Garcia Iñiguez; y que desde 'l referit D. Garcia IV ja 's descobreix una successió directa, per ordre de primogenitura, sent nombrats per las Corts solsament los successors que no son cridats pel rey difunt, y s' haurá de convenir en que, si al principi dominaba en Navarra 'l sistema electiu, en l' época de D. Sancho II domina ja l' hereditari, que s' observa marcat é indiscutible en lo testament de D. Sancho *el Mayor*; resultant d' aquí que 'l principi hereditari, basat en la costum en temps de Sancho II, se legalisa y sanciona en temps de Sancho IV, gracias á sa disposició testamentaria y l' anuència del país; en virtut de la qual son fill primogenit hereta 'l regne de Navarra, repartintse entre sos 3 restants fills los de Aragó y Sobrarbe conquistats als moros y 'l comtat de Castella que li pervingué per sa muller donya Nuña primogénita de D. Sancho Garcia; quina partició guarda completa conformitat ab lo fuero general quan expressa que'l rey que *ganare é conquiriere de moros et hoviere fijos de leyal matrimonio et les quisiere partir sus regnos poédelo faser...* y asegura que *aqueillo valdrá porque eill se los ganó*. Tenim ja donchs, lo sistema electiu convertit en principi hereditari, quin principi fora esclent sens dupte, dadas las perturbacions que estalbia als pobles, si 's poguessen juntar una porció de qualitats, tal vegada impossibles, en los prínceps suc-

cesors, y sobre tot suprimir los assassinsats y conquestas y usurpacions de la época mitjana, y las intrigas, revolucions y mala fé de la época moderna, que esterilisan ó impossibilitan la pau y la tranquil·tat y l'orde en los aconteixements que á sa sombra se desarrollarian. ¿Qué 'n tregué Navarra de cambiar de sistema de successió, si una vegada tirat rostos avall D. Sancho V en Penyalen, tingué de entregarse al rey d' Aragó Sancho Ramirez fugint de la repulsió que li inspiraba Castilla que, governada per D. Alons, s' habia ja penetrat en lo regne navarro ab lo sant fi d' apoderarse d' éll, seguint l' exemple que á la mort de D. Garcia VI, li ensenyá D. Fernando? ¿Qué 'n tragué Navarra de prescriure tal retela, si D. Alons lo Batallador consigná en son testament disposicions tan peregrinas com la repartició de sos regnes entre las ordes militars y 'ls monasteris, tan oposadas al esperit del país y tan contrarias á la costum y al *fuero* que aragonesos y navarros, alashoras units per l' entrega voluntaria aludida, convocaren y celebraren Corts generals en Borja (5) á fi y efecte d' anular aqueixa rara última voluntat, y més tart per la mateixa causa, en Monzon; y més tart, disgregats los dos regnes, per motiu de transcendents desavenencias, cada qual en son punt, elegint los de Pamplona á D. Garcia VII? ¿Qué 'n tragué Navarra de prescriure en son Códich legislatiu semblant principi, si á cada rey que moria sense successió, se debian de reunir las Corts pera nombrar al monarca digne de ocupar son lloch?

Deixant corre aquest assumpto, cal fixarnos en lo regnat de D. Sancho VII, lo Sabi, 'l protector dels juheus do Tudela, en la qüestió de si en Navarra estaban ó no las donas excluidas del govern. En un pacte estipulat entre 'l referit Monarca y D. Alons de Castilla, diu lo primer que *si no deixés fill ó filla de l·legítima muller que 'l succehis*, etc., lo que basta pera poder contestar en sentit afirmatiu: justificantho plenament lo regnat de D.ª Juana I sense cap classe de reclamació, queixa ni protesta per part del país. Se' m preguntarà, tal vegada, ab tó de dupte,

¿per quina rahó, á la mort de D. Lluís l' *Hutin*, ocupá 'l trono D. Felip lo *Llarch*, germá seu, en compte de donya Joana II, filla de sa primera muller D.ª Margarida, á la qual haguera pertocat la corona sent real y efectiu dita suposició? Y encara tal volta se 'm preguntará ¿per quina rahó 'ls navarros, tan amants de sas llibertats, privilegis y costums; los navarros que no deixaban perdre la mes mínima ocasió de protestar de la mes petita cosa que semblés una conculcació de sas lleys á pesar de que tingués lloch ab son consentiment; los navarros, que 's sabian federar incontinent al sospitar que perillaban sos drets ¿per qué baixaban humilment, vergonyosament lo cap, consentint ser governats per D. Felip, sense elevar la menor protesta, ni ab paraulas á la boca, ni ab armas en la ma, en defensa de sa llegítima D.ª Joana? Y ¿com es, que no solsament permeten ser governats per ell, en perjudici de la integritat de sos furs, sino que segueixen callant y quiets pot ser ab lo silenci del impotent, pot ser ab la concentració del prudent, al succehir illegítimament en lo trono son altre germá D. Carlos lo Calvo? ¿Per qué? ¿ah! Perque no havia arribat la hora; perque tots los pobles tenen moments de incubació. Per un cantó la regencia necessaria á la poca edat de la Infanta, per altre 'l desitx de que fos educada convenientment al costat de sos oncles, y tal vegada també 'l temor de exasperar als que, sent reys de Fransa, s' abrogaban ilegalment las atribucions de reys d' aqueixa terra, feya que 'ls navarros esperessin l' hora propicia de revindicar sos drets y protestar de tal usurpació y tal *contrafuero* com cal á pobles que viuen ab dignitat al propi temps que ab política. Tan es aixís, que al requerirlos D. Felip, comte de Valois, successor del rey de Fransa, pera que 'l juressen y reconeguessen; en lloch de contestar ab pacient conformitat, en lloch de acatar ab escandalosa mansuetut sas exigencias ilegals, en lloch de seguir baixant lo cap vergonyosament devant noves infraccions de sos furs, com si 's despertessin de aquella apatía sospitosa, sentint estremir tot lo país las fibras de

sa independència, incitats pel foc de l'amor patri, massa temps latent, se reunirén en Corts, lo 13 de mars de 1328 en Puente la Reyna, y 's declararen en oberta rebelió contra l'atreuit Monarca, prometent y jurant richs-homes, infansons y representants de las Universitats defensar tots plegats sos drets en favor de D.ª Joana II. Per ço respongueren al rey francés que no estaban pas tan olvidats de sa honra ni de la fé deguda á sos senyors naturals pera elegirlo á éll *tan extraño* de la sanch seva, *encara que admitiesen la ley sálica, cosa que no aceptaban*, NO SOLO POR EXTRAÑA SINO POR CONTRARIA Y REPUGNANTE á sa *legislació*.

Tot lo que 'ns d'u clarament que lluny de poderse alegrar aqueixos aconteixements per via de proba en favor de la ley sálica, son testimonis intatxables pera justificar que ni una sola vegada s' aplicá, encara que fundat lo país en altas rahons y conveniencias polítiques hagués aplassat, jamay abandonat, una defensa y reparació tan dignament interposadas després (6).

Y ja que acabo de aludir algunas Corts, bo será posarvos al corrent de las pocas noticias, mes ó menos noves, mes ó menos interessants que tinch sobre 'l particular. ¿Quán comensa á descobrirse en Navarra aqueixa manifestació de la representació nacional? Com acostuma á passar ab l' origen confós de totas las institucions gloriosas que honran un poble, exajerant sa antiguitat la passió dels interessats y combatentla constantment l'enveja dels adversaris, hi ha escriptors que pretenen descobrir aqueixa representació en lo primitiu temps del regne, creyent veure reunió de Corts l' any 905 en Jaca, proclamant rey á un D. Sancho 'l *Ceson* de sospitosa existencia, y altres que 's empenyan en demostrar que no han existit fins molt després de l' época de D. Sancho Ramirez, en la que á mon entendre, examinadas las rahons en pró y en contra, se celebraren per primera vegada las verdaderas Corts. Queixos totas las classes socials dels abusos de la noblesa en sa dolenta administració de justicia, l' any 1090, convo-

cats per l' espressat rey, se reuniren aragonesos, navarros y sobrarbienchs, en Huarte-Araquil, á fi de posar lo convenient remey á lo que passaba. Mes tart, en 1134, tornaren á reunirse aragonesos y navarros, com ja he manifestat, ab motiu del testament de D. Alons lo Batallador; sent ja desd' aquest temps mes freqüent sa convocació, arrivant l' institució parlamentaria á son alt grau de importancia en lo regnat de Carlos II á causa de la precisió de votar las Corts los donatius y subsidis que molt sovint tenia de demanar lo rey.

¿Qué eran las Corts? ¿De qué 's composaban? ¿Quí las debía convocar? ¿Quínas atribucions las competian? ¿Quín reglament interior se seguia? Todas aqueixas preguntas acudeixen á la imaginació confosament, y todas ellas se presentan rodejadas de duptes y contradiccions, duptes y contradiccions que, en lloch de dissiparlas, aumentan lo prurit que tenen molts sabis de fer duptar y l' interés que tenen molts hómes de contradir.

Las Corts eran lo cos legislatiu destinat á resoldre sobre qualsevol *fecho granado*. No 'm detindre en aqueix punt porque penso ferho al tractar de la llegislació navarra.

Si en Aragón 's composaban las Corts de quatre estaments, dividintse en dos lo bras militar, en Navarra 's composaban solament de tres, lo eclesiástich, 'l militar ó de la noblesa, y 'l real ó popular; com en Catalunya que, encara que per la varietad de hidalguía, se pretenguè dividir lo bras de la noblesa en los de caballers generosos y caballers de paratje, arrivant á presentarse realment separats en las Corts de Monsó en 1388, protegits per Don Joan I; ab tot constituí sempre, escepte en aquest cas, un sol estament. Lo bras eclesiástich se composaba del Vica-ri general de Pamplona, priors de San Joan y Roncesvalles, abats de Iranzu, la Oliva, San Salvador de Seire, Irache, Fitero, Urdax, y dean de Tudela: 'l militar se composaba del Condestable, 'l mariscal, lo marqués de Falces, y una porció de títols y senyors que aumentá llar-

gament: y 'l popular se composaba de una colla de Universitats que tenian privilegi de representació, extenentse ben aviat aquest privilegi per casi totas las poblacions importants.

¿Quí convocaba aqueixas assambleas? Segons Serafí Olave, no solament ni sisquera, s' ha de duptar de que no corresponia al rey lo dret de convocatoria, sino que podian convocarse contra sa voluntat y á pesar de sa voluntat: segons la majoria d' escriptors que han tractat aquesta qüestió, única y exclusivament, podia convocarlos lo monarca.

També está plantejada en Catalunya, y tractant d' ella D. Luis de Peguera, en sa obra referent á la celebració de Corts, afirma igualment que devian ser convocadas per disposició del rey. Mes ¿quí convocaba las que se celebraban á la mort d' un monarca que no deixaba successió directa? ¿Quí convocaba las que debian acceptar lo jurament dels reys, que no eran tals fins y á tant que havian jurat las llibertats navarras, encara que fossen elegits pel país? ¿Quí convocaba, á la mort de D. Sancho 'l Fort en 1234, los que proclamaren á D. Teobaldo I? ¿Quí convocaba, á la mort de D. Teobaldo II, las que proclamaren á D. Enrich? ¿Quí convocaba, á la mort de D. Cárlos I, las que juraren per llegítima regna á D.ª Joana II? ¿Quí convocaba las que en Pamplona, després de divorciarse en Monzon de las Aragonesas, elegiren rey á D. García Ramirez? ¿Quí convocaba, en fi, al correspondre 'l trono á Lluís l' Hutin, las que 's reuniren pera exigirli 'l jurament de respectar sos privilegis, federantse 'ls pobles pera defensarlos en cas de que 's negués á jurar?

Lo que resulta verdaderament dels fets, tan en Navarra com en Catalunya, es que si realment residia exclusivament en lo monarca la facultat de convocarlas, moltes vegadas se reunian sense aquest requisit y 'ls resultats tenian la forsa de la legalitat; y com desgraciadament, per lo que toca á legalitat, sempre pujan més las escepcions que la regla general, no m' atreveixo á resoldre aqueixa

qüestió, tota vegada que si fos certa tal prerogativa en los reys, tindriam de confesar que era poch respectada pel país. ¡Quántas no se 'n reuniren en Navarra, ara convocadas pel partit agramontés, ara pel beamontés en la época de D. Joan II y á la mort de D.ª Blanca; y en Catalunya ab motius de rebelarse contra 'l rey castellá, nombrant ara al príncep de Viana, ara D. Fernando, ara á Renat d' Anjou!

Y alguna cosa hi hauria de creure 'l país ab lo dret de convocatoria quan pretenguè exercir-lo Pamplona en 1517 cridant corts pera Puente la Reyna ab l' objecte de desaguiar sos furs. ¿Eran Parlaments las assambleas convocadas per autoritats que no fossen lo monarca? No puch judicar tal cosa, en primer lloch perque, en Navarra no son anomenats tals, en segon lloch perque, en Catalunya que es ahont veyém més parlaments, aqueixas moltes vegadas, casi sempre eran convocats pel rey ó en son nom; y en tercer lloch perque, mentres los parlaments debian celebrarse per atendre un cas especialíssim que exigia 'l criteri de gent sabia é influyent; mentres no era en ells obligatoria l' assistencia dels cridats, anomenantse misatgers als representants de las Universitats; las Corts tenian lloch pera tractar de las necessitats generals del país, sa assistencia era obligatoria y 'ls representants del bras real ó popular s' anomenavan síndichs (7).

Respecte á las atribucions y reglament interior d' aqueixas Corts fins lo sigle XV, que jo sábiga, no hi ha cap document legal que 'n tracti detallada y exclusivament, ab tot y aixó, afegint las noticias que proporcionan moltes actas de corts y alguns testimonis legals á las disposicions terminants que regiren després, se poden deduhir sense por d' equivocar-se certas reglas y certs procediments que sempre 's tingueren en compte com cosas arregladas á lley. Las Corts donaban possessió als reys, acceptant son jurament quant ocupaban lo trono en virtut de las lleys de successió; ellas las elegian quant no regia la lley de primogenitura; ellas se cuidaban de la administació econó-

mica del país desde Carlos II; ellas declaraban la guerra, feyan la pau y otorgaban treguas; ellas exigian la justa reparació del greujes ó agravis; y ellas, finalment, conceixian, com habém dit, y tractaban sobre qualsevol *fecho granado*. Avants de que 'l monarca pogués exercir cap classe de jurisdicció; avants de que 's pogués titular rey; avants de que 's pogués considerar tal; encara que fos elegit y proclamat pel mateix regne, per las mateixas corts; era precis, com en Catalunya, Aragó y Valencia, que jurés sos furs, sas llibertats y sas costums, sent de tot punt necessari que ditas Corts acceptessin lo jurament; lo que prosseguí també després de sa aneició á Castella. De consegüent, lo rey, per més que fos rey de dret, no ho era de fet fins y á tant que hagués complimentat aquest requisit. Si per rahó de guerras, ausencia, malaltia ó altres causas justas, lo Monarca, previ 'l consentiment del país, no 's presentaba en persona á prestar son jurament, executantho únicament per delegació, las Corts protestaban en deguda forma de semblant escepció, ab l' objecte previsor de que jamay pogués alegarse com á lley lo que no era mes que una escepció consentida pel país. Avants també de tractar de qualsevo assumpto, s' exigia la oportuna reparació dels agravis: en las Corts de Pamplona de l' any 1510 s' expresa que *jamás se podrá entender en acto alguno de concesion ni otorgamiento ni de otra cosa alguna hasta tanto que los agravios sean reparados con efecto*. Y efectivament, jamay las Corts permeteren que cap Rey passés per alt aqueixa obligació, aludint una de las mes importants prerogativas del sistema parlamentari de Navarra, dignas de una nació que no consent un agravi ni de *sos propis senyors naturals*, com ho justificá en temps de D. Felip II, que haventse reunit Corts sense la menor senyal de procedir á la reparació dels greujes que 'l regne reclamaba, los diputats s' oposaren á sa reunió, esposant al Monarca, ab l' altiva forma d' uns vassalls que no volen ser aduladors pera defensar sos drets, l' obligació en que estava de desapraviarlos avants de tot.

Respecte á la administració, 's troban consignadas sas atribucions en una porció de testimonis irrecusables; en la inteligencia de que la intervenció de las Corts en la part económica del país, y hasta dels reys més tart, fou la causa principal de la importancia y notable desarrollo que 'l bras popular aná adquirint en la representació nacional. Convertit, com he apuntat, lo patrimoni particular del Rey en bens nacionals per haberse declarat en temps de Carlos II la insolvencia de la Corona y haberse convingut entre aquest y 'ls navarros que 'l regne s' obligaria á atendre totas las necessitats y obligaciones económicas del Estat per medi de donatius voluntaris ó graciosos, previa sempre la oportuna deslliberació y concessió de las Corts generals al efecte convocadas, se feu necessari de consegüent, tenir de obrirlas cada dia mes sovint á fi de proposar lo rey á las Corts los subsidis ordinaris y extraordinaris que, aixis com los hi podian concedir condicionalment los hi podian negar de una manera terminant, com negaren los aragonesos lo donatiu que Pere IV los hi demanaba en las Corts de 1376: *E si non quisieren ó les pareciere que non deben otorgar ni darle así mismo en su mano é voluntad es:* com afirma 'l mateix príncep D. Carlos de Viana en un privilegi otorgat als infanzons de Navarra. De lo que resultaba que mentres anaba disminuint y estrenyentse lo poder de la corona, anaba augmentant y amplificantse 'l poder legislatiu de las Corts; y com que 'l bras popular era 'l que mes interés tenia en las contribucions, tota vegada que era 'l que més hi guanyaba ó perdia, la contínua intervenció en la votació de subsidis li obrí las portas de novas llibertats y nous drets que, unintse ab sas franquicias, sos furs especials, son carácter y son poderós organisme municipal, debian fer d'ell un poble importantíssim baix molts conceptes, si la Providencia no hagués castigat sa orgullosa terquedat fent estérils y hasta perjudicials á sas millors institucions que ab lo temps, sense sas oportunas reformas, han perdut sa poderosa acció (8). Es cert que aqueix desarro-

llo parlamentari costá car al país, puig era degut á la demanda de contribucions ; pero també ho es que 'l poble, pagant ab diners sos privilegis y sas llibertats, compraba ab mes ventatjas l' igualtat que 'l colocaba devant per devant del rey ; proporcionantse armas seguras pera ferse respectar.

Per ço, preveyent ó coneixent quant valian, y desitxant trauren tot lo profit possible, las Corts lluny de votar los subsidis en qualsevol moment fiantse en una bona fé que 'l Rey podria tenir ó deixar de tenir, no procedian á sa votació fins que s' hagués contestat als contrafurs y agravis de una manera satisfactoria, accedint també á lo demanat pels representants del país. Las Corts, ab son sentit polítich y ab sa previsió natural massa comprenian que, una vegada obtingut un donatiu únich móvil, únich alicient, únich desitx important del Rey que las convocaba, poch se cuidaria aqueix dels demés negocis de interés general del Estat.

Ara bé: si estaban las Corts navarras facultadas pera concedir y negar, no solsament los subsidis ordinaris com las de Aragó, sinó la extraordinaria, s' ha de creure, com lógica conseqüència de tals atribucions, que estaban també facultadas pera declarar la guerra ú oposarse á ella, puig la guerra es impossible sense 'ls gastos numerosos que ocasiona, y de consegüent, sense 'ls donatius que solsament las Corts podian votar. Encare que no 's trobesin altres provas, nos bastaria lo que ben clarament expressa D. Cárlos III, lo Noble, en lo tractat que estipulá ab don Joan II, en 1414, quant promet cumplirlo *«salvo si por los Estados de los Regnos en Cortes fuese acordado que la guerra, mal ó daño que se debiera facer era justo.*

Una de las causas que produian l' interés general que las Corts sentian pel país y sas cosas, era la de ser tots los representants fills de Navarra ab excepció dels varons y senyors forasters que tinguessen baronía ó senyoriu en lo Regne, com succehia en Catalunya. Tant era aixís, que en las Corts de 1536, 1550, 1554, 1556 y 1561 abando-

naren en massa 'ls tres estaments la sala de sessions perque s' havia permés la entrada en ella á gent forastera sense tenir baronía ni senyoriu que tal dret los hi concedís; qual dret de representació propia anaba lligat á moltes personas y á molts títols, per més que s' hage volgut duptar d' aixó, sense tenir en compte que en Navarra no solsament existian sino que hasta tenian son nom, diferenciántse ab lo de *nomina antiqua* als que l' habian adquirit avants de la anecció, y ab lo de *nomina moderna* als que los hi pervénia de després. Y á mes de posseir-lo 'ls homes, seguint en Navarra la repugnancia de la lley sálica en sas mes insignificants aplicacions, otorgaba á las donas que ocupaban lo lloch ó representació que tal prerrogativa portaba vinculada, de la mateixa manera que la tenian las de Aragó, comensant ja á descobrirse en l' acta de l' Assamblea inmensa de Huarte-Araquil, que ben clarament expressa que hi assistiren homes *et feminae*. No 'm detindrè pas en explicar la manera de celebrar Corts.

(9) Tots los escriptors que s' han ocupat del sistema parlamentari en Catalunya, Aragó, Navarra y Valencia, detalladament ho descrihuen. Sols observaré que 'l bras eclesiástich se colocaba á la dreta del Trono, 'l militar á l' esquerra y 'l real devant, que cada qual tenia son respectiu president, y que 'l eclesiástich era 'l president de tots los brassos. Com es natural, sent las Corts lo poder que junt ab lo Monarca s' ocupaban dels interessos generals del país, hi debia haber necessariament un cos competent que mentres ellas estiguessin tancadas, se fes carrech dels assumptos mes urgents en representació seva. Efectivament, hi havia una substitució importantíssima que en representació de las Corts coneixia dels *desafueros*, defensaba las llibertats y franquicias del regne y administaba justicia á tothom que ab rahó la reclamés. Coneguda ja en 1450, confirmada de una manera expresa en las Corts de 1569, variaba sovint en lo número de individus que la composaban; era la Diputació permanent que ha arribat hasta nostres dias ab lo nom de Diputació foral.

Composta dels tres brassos sempre devia tenir dos representants de Pamplona; sent elegit lo bras popular pel cap de la merindat de torn per medi de insaculació, quin monopoli alarmá de tal manera als pobles perjudicats que reclamaren contenciosament per intervenir en la elecció, en virtut de qual demanda 'l Tribunal declará que 'ls individus de dita Diputació permanent debian ser elegits en Corts generals. Com en aquestas, lo bras eclesiástich tenia la presidencia ab vot decissiu en cas de votació empatada, y com en ellas los diputats eran inviolables, no podent ser presos ni detinguts interin duraba sa representació. Lo càrrech de diputat que al principi fou gratuít, pagant no obstant lo pais sos gastos, mes tart fou remunerat ab 2 duros diaris.

Aneccionada Navarra á Castella, 'l sistema representatiu seguí de la mateixa manera; veyent respectadas sas llibertats, sas costums y sa administració hasta pels mateixos Fernando 'l Católich, aqueix usurpador de coronas, per Carlos V, aqueix terrible centralisador y per Felip II aqueix tétrich fanatich, butxí dels furs aragonesos, com si la Providencia tingués destinada una compensació y revindicació á la inúcia invasió del primer d'aqueixos reys.

En vista de tot aixó, se compendrá fácilmente que 'ls pobles navarros, gracias á sa representació, intervenian directament en los assumptos públichs y á major abundament si 's té en compte que 's trobaren ab la facultat de revocar los poders á sos procuradors ó síndichs fins al sigle XVII, no solsament avants de presentarlos á las Corts sino també després de ser presentats, restringintse, no obstant, aquesta facultat desde 1621 ab la prohibició de verificarho una volta haguessen fet sa legal comparacencia. Ab tot y aquesta restricció 'ls hi quedaba 'l dret com á la *Vinticuatre*na y concells en Catalunya de donar instruccions, senyalar la conducta, inmiscuirse en la administració y exigir comptes exactes de son comportament als diputats á fi y efecte de que fosin los veritables miralls

y representants de sos mandataris, cosa que no succeheix ab los d' avuy en dia que mes que representants d' un districte, semblan, ó son realment, instruments, encara que orgullosos en alt grau, d' un partit mesquí com tots los partits, si no ho son de quatre particulars ó de son individual interés. ¿En qué consisteix semblant anomalia? ¿Cóm s' esplica que avuy, enorgullits ab justícia de tants descobriments maravellosos, de tants principis científichs y de tants medis purament moderns, tinguém de reconeixre, mal que 'ns pesi, la supremacia d' un sistema antich, creat espontánea y naturalment per pobles ignorants, sobre un sistema modern, creat en mitx del soroll y 'ls aplausos que s' acostuman dispensar á las conquistas modernas? Y verdaderament aumenta l' admiració quant s' observa y 's reconeix que ja un sigle avants de la aneixió, á pesar de la influencia poderosíssima que Castella obraba sobre 'ls brassos eclesiástich y militar, que anaban perdent á sa acció, son esperit propi é independent, lo bras real ó popular se conservaba íntegro, incorruptible, defensor acérrim de sas llibertats, sas costums, sos privilegis, y sas tradicions. ¿Cóm es que en la nostra época 'ls reys y 'ls presidents del poder Executiu,—élls ab menos, molta menos forsa moral que avants, y 'ls pobles ab més sentit polítich y ab més instrucció—catequisan sense gayre dificultats als representants populars que com anyells, ó pot ser guineus, no oposan la mes mínima resistencia als capritxos dels governants per mes injustos é ilegals que sian y per mes renyits qme estigan ab los interessos y conveniencias generals del districte que diuhen representar? Pera mí s' esplica sencillament al considerar que, á mes de la influencia fecunda y eficaz que gracias á sas atribucions, exercian los pobles sobre 'ls síndichs, com acabo de exposar, se valian de un sistema electoral més segur que'l que usém nosaltres; l' insaculació (10). Avuy, avants, molt avants de proceder á eleccions, lo govern ja té designats y escullits y hasta assegurats, les diputats que li convenen pera conseguir una convenient majoría: en lo

temps á que fem referencia, mentres lo absolutisme y despotisme semblaba que minaba las grans institucions, coartant las llibertats públicas y aufegant las individuals en Navarra, com en Catalunya, Aragó y Valencia, no 's podia corrompre ni desviar fàcilment als representants populars elegits respectivament en sos districtes per una *vingtèna* de insaculadors sortejats prèviament d' entre tots los vehins d' una merindat y aïslats en una sala tan bon punt anaban sortint de las bossas fins y á tant que habian complert son destí que era elegir als procuradors; notable procediment que, en lo cas de pressió, feya necessaria una corrupció ó una coacció general de tot punt impossible ateses las facultats de que estaban revestits los pobles pera destruir las consecuencias que poguessin ocasionar la mala fé y la tiranía.

Avuy, los governs sortits de la fermentació de la llibertat, sense principis fixos, sense formas especials, sense autoritat històrica, comprenent ó presentint sa debilitat y sa impotencia, quan mes gala fan de liberals mes procuran absorvir y centralisar las forsas de la nació pera sostindre la vida y preponderancia ficticia que, en sa ceguedat creuhen tenir. Mentres aqueixos governs revolucionaris se vanaglorian de las conquistas modernas, posant en ridícol tot lo que pertany á la tradició y á la historia, ab sos errors, sos vicis y sas perturbacions precisament nos justifiquen que no en vá se trenca la íntima llassada que uneix lo antich ab lo modern.

Avuy per arribar á la llibertat, ó millor dit, pera mantenir la llibertat que, segons ells, habém adquirit y que ningú compren escepte certs privilegiats, se camina en progressió decreixent agafant per punt de partida l' absolutisme del poder central; avants, en los regnes que no puch menos que admirar, en Catalunya, Aragó y Navarra, los reys eran los primers que feyan fàcil la independencia municipal, únich origen digne de la llibertat individual garantida per las lleys de la conciencia y del Estat. ¿Qué dirian los monarcas revolucionaris, qué dirian los

presidents de república, si després de ser proclamats, no per una revolució mesquina, si no pel país enter, no 's poguessen anomenar tals, fins haber jurat la legislació d' Espanya, prometent no empitxorarla may y millorarla sempre? ¿Qué dirian si, á pesar de son orgull que está á la altura de la democracia que representan, no poguessen penetrar en algun poble sense 'l previ jurament de respectar sas llibertats y sos privilegis? ¿Qué dirian, en fi, si al creurerse en sa arrogancia democrática árbitres de la administració de son palau, ensopeguessen ab unas Corts que ab diputats de voluntat de cor y de moralitat intatxable, l' obliguessen á traure damas de son costat, com obligaren á Joan I, á separar Na Çarrossa de Vilaregut?

Mes no puch deixar de comprendre, amich director, que m' estich fent pesat, lo que no he pogut evitar pel motiu de no trencar lo fil del discurs. Un altre dia vos parlaré de la legislació y carácter general de Navarra.

Adeu siau: vostre afectíssim

FELIP DE SALETA PALOMERAS CRUIXENT.

ESTILS MODERNS

o hi ha que capficarse; per molt que inventen los homens en formas de govern per esser mes lliures y fugir de certas futesas, encara no s' ha vist que ningú s' hage atrevit á donar un *mandato imperatiu* á la Moda que li digués: en virtut de tal y tal article de la constitució d' aquest any (de la picor,) vosté queda obligada á fer tantas ó quantas evolucions anyals y prou. Y si percás delinqueix y 'm surt ab algun nou capritxo, vosté 's recordarà de mí; y alerta que soch com los del batalló de la blusa que 's menjavan las criaturas.

Ningú, en nostre temps, s' ha atrevit á legislar en la Moda; y ella vehentse tan lliure y tan soberana, n' ha fetas las que li han passat pel magí, y 'n ferá mes cada dia. ¡Com que no trova cap maco que li fassi cara! Ni te lleys que li ensenyen sos drets y sos debers, ni cap jutge que li senyale 'l costat per hont li pot vindre un trastasso que la baldi!

Tota aquesta introducció no serveix mes que per queixarme (ab procura de certas personas) de algunas innovacions que ha portat la moda que 'ls hi han escaygut tan

malament com un barret gran que se 'ls hi enfonsés cara avall.

Vull referirme á las reunions casolanas: avans teniam las sombras, y lo pare de familia sabia que podia portarhi tota la quitxalla y que allí 'ls tenia tan reposats y quiets,—com que se li adormian desde 'l primer acte—tant satisfets ab lo que habian vist, que sense cansarlos la imaginació 'ls predisposava suaument á la *non-non* que allí 's quedavan ab lo coll tort y los ulls ben tancadets á que se las hagués en Saldoni ab la Margarida, ó que 'ls tres Estudiants fessin diabluras per poguerse posar algun reparo al mal de cor que semblava que 'ls hi engreixés no mes que 'ls ossos qu' era lo que mes se 'ls hi desarrollava.

Encara sento dir al meu Padrí que cada vegada que 'm portava á las escalas de la Seu á veurer las sombras, se me 'n tornava á casa carregat á coll y mes adormit que 'l guix.

Ara podrian anar ab criaturas á aquestos concerts familiars y (hereus de las sombras) que mes de quatre pichs las veurian rompre 'l plor al bell comensament, espantats ab los crits del tenor, ó ab las cantadas disputas d' aqueix ab lo barítono, que sense altre remey que agafar la criatura y carregarla á coll podrian anar escoltant fins á casa lo concert de plorallas que per la banda del clatell 'ls anirian donant.

Avans eran sencills menestrals que donavan aquellas reunions ab lo sol objecte de distraurers sense cap idea vanitosa. Ara qualsevol fabricantó de blens de llum de cuina, ó qualsevol mercaderet que ha estat á Paris, com si diguessim á *desbastarse* y á pendrehi cert ayre de suficiencia y exquisitat de gust, que al tornar tot la seu afany se 'n va en tindre llástima als seus patricis que no hi han estat, en murmurar de 'ls governs porque no fan *las cosas*

com á França y á dir mal dels municipals nostres per alabar á 'ls *sergents de Ville* francesos, y pintarnos aquella terra com si fos la primera vegada que se 'n rebén notícias, detallant minuciositats y futesas que tan se val que las contén com no perquè ningú 'n fa cás; y están tan enamorats de lo que han vist, que encara no comensan á parlar ja 's fan gracia, y per cada cosa que ocorre per vana y baladí que sia ja surten que á França ho fan aixís ó del altre terme, resultant que allí tot ho fan diferent que fins un te mitja taleya de pensar que aixís com nosaltres per dormir tanquem los ulls y per caminar avanssem un peu y després l' altre, que 'ls francesos los dehuen traure tots dos á l' hora y que per rompre 'l son no 's posin antiparras negras per quedar-se mes aviat á las foscas. O, y lo mes engrescador es que tenint tot lo dia Paris á la boca no sápigán un borrall del idioma y no sigan capassos de dir en francés Dèu te quart bestia, y dispénsin-me la paritat.

Com deya avans, aqueixos bons mercaderets per acabarse de fer homens d' importancia y de bon gust, y per sortir-se de la borra y del cotó, ó de las lligas-camas y escuradents etc. del tant per cent, dels descuentos, dels giros, saldos, plassos y contados y demés efectes y termenets del llenguatge del tráfeh, encisats ab las armonías metálicas del ganancial, pensan entrar com tota persona en lo comers de bon gust y organisan reunions per donarhi concerts de cant, piano y ball.

D. Antonet Vidriera y D.ª Esperanseta Llistons de Vidriera (aquí 'ls presento ab la mes coral franquesa,) *réban*, —es lo terme consagrat—als seus amichs d' avuy en vuyt en los seus salons de la plassa del Fossar de las Moreras. Aquesta es la consigna que va passant de boca en boca com badall encomanadís, entre las visitas y demés coneixensa dels cónyugues mencionats; solsament que jo hi

anyadeixo l' adressa per si algú hi vol concorrer que no s' estiga per no haberho sapigut.

Ja desde dias se sap que hi anirán las Torruellas, las Salas, la Conxita Badall y aquellas Cubanás, saben? L' Amparo, Rosarito y Consolacion; las fillas d' aquell comerciant tant rich que avans enviava negras á l' Habana, y are per sentiment de coló 'ls envia vi negre y botinas de xarol. Además las duas fillas d' aquell vista que á vegadas, diuhen, que fa com aquell que no hi veu y donya Laya Bambalinas, aquella senyora que te tres sota-barbas que la seva cara s' assembla tant al seu nom. Y en quant á senyors hi haurá lo bó y millor de las arts (de pescar á l' encesa.) Lo gerent de la «Escorcolladora,» lo director del «Crédit Fraternal,» lo secretari de la societat anónima «La Guardiola» y aquell senyor que porta lentes y hi veu mes que l' ullera de Montjuich, qu' es lo representant de «La Yesca Vegetal,» societat contra 'ls llamps y cremaduras.—L Alfredo, aquell jove que fa jochs de mans que agradan tant á las senyoretas; L' Enrique Batlle aquell que canta ('ls goigs de Sant Prim.) Després aquell altre ros, no sè con sé diu, que toca també, que va haver de *tocar lo dos* de casa las Pascuals perque no hi anava ab bons fins. L' hereu de casa Avellana, qu' es de *club* y tot lo dia munta; en Paco Xarrapeta que sap fer riure tant, que imita molt bè 'ls cohets y la serra y lo carril, y aquells escardalenchs, que hi deu haber algú que mengi per son compte tant magres estant; aquells tan fantástichs que semblan dos ninots de posar levitas en los bazars que sempre van plegats que s' avenen tant que quant l' un está trist l' altre ja plora... y además altres personas que vostés no las coneixen, ni jó, y fins me penso que ningú tampoch, salvo don Antonet y la seva muller.

La porta es oberta: en lo recibidor D. Antonet espera, ab trajo de societat; lo bigoti d' un negre mate com fum d' estampa, ab certas incorreccions ran de la pell que s' hi veu lo pel blanch delator sens gran inspecció que las grassas de la química no hi han arriuat. En cambi ostenta ab certa ufanía lo seu cráneo herm, blanch y llustrós com una bola de billar, causant verdaderas esgarrifansas de fret veurer aquella soledat inmensa que 'l perruquer no hi fa res y 'ls cabells menos.

La senyora Esperanseta també va molt mudada ab un vestit de cos escotat y mànega curta, mostrant en sos braços primets com saltadors de gavia unas manillas d' or y diamants que valderas li pujan y baixan com unas anellas de bossa. L' escot del vestit, fet ab molta prudencia, descubreix la clavícula tan neta y desencarnada que mes hi tindria qu' apendrer l' anatomía que l' amor; y encara que la modista no haguès estat tan escropulosa, no haguera may ofés lo pudor, ni per molta imaginació que 'ls convidats tinguessen, no crech que 's poguessen fingir allí cap recato amagat entre las puntas de la blonda. Lo vestit fet á la última etzajeració de la moda, de diáfano lleujeríssim punt blanch, ab tres ondas arrufadas com pabellons de cortinatje y contr'-ondas de delicadíssimas garlandas de flors, la fan semblar una revellida voladora ninfa jubilada, ó la fantasiosa creació d' un artista de re-
taules.

A mesura que van entrant los convidats los rep lo senyor Antonet ab una coral apretada de ma, mentres las senyoras corren á besar la seva esposa que á rahó de petonet per galta, sembla que hage de ferne gran fortuna, mes realment 's queda tan pobre com avans, perquè tants ne rep quants ne torna, salvo lo ganancial que puga resultar per la calitat; si bé hi ha mimbas, perquè de quan en quan s' hi acosta alguna vella que lo que ja es toparli las galdas ab lo nas y la barba, que la boca no hi arriba, quedantse lo petó esgarriat per l' espay. Despues de moltras rialletas y satisfaccions, las acompanyan al saló, y

allí, entre las que ja hi ha, y las que arriuan se cambian nous compliments y 'ls senyors de la casa s' entornan atrafegats al recibidor á rebre nous convidats, no abastantse apenas per pendrer y tornar obsequis porque la concurrencia va augmentant y no poden aconseguir la feyna de los saludos, que petons ja no se 'n fan ab aquell tráfeh de preguntas y respostas que porta tanta afuència de senyorío que creix fins al punt de que 'l galan matrimoni per atendre á tothom fa cada disbarat que parla, desayrant á un per atendre á un altre, dihent naps per xirivias, y contestant ab un «me 'n alegro» á las excusas qee li dona donya Fulana porque no mes hi ha pogut acompanyar una filla porque l' altre está indisposada, ó preguntan ab gran interés á unas si vindrán las amiguetas, no recordant en aquell moment qu' están *tronadas*, y qu' es la ofensa mes gran que 'ls hi podia fer preguntarshi per unas rivals que 'ls hi prengueren l' un darrera l' altre los festejadors per fersen promesos de debó.

Y tot fent protestas de molta franquesa, y de tindre abolits los compliments, fan, aixís, á la bona de Dèu, y ab la frescura mes galdosa cada grosseria que cau la multa. Y si realment no fos per ignocencia ó per cruda ignorancia, porque ells fent lo rich y lo senyor, 's trovan com en país estranger, n' hi hauria per tirar lo barret al foch.

Repetiria lo que plomas mes autorisadas han satirisat si 'ls hi contés los disbarats que al rebre las cubanas y altres familias que no parlan com nosaltres las cumplimentan. Alló no son ensopegadas; alló es anarsen per los descosits y caure de quatre grapas—perdonim la frasse—y fer lo estúpit y cosa pitjor, parlant un Castellá que 'm recorda lo romanso de «L' Oficial y la Pastora,» ó 'l que se sent á la Boquería quan las venedoras cridan mes per ferse entendre dels assistents.

Lo saló está plé de convidats; las conversas un tant complimenteras al principi s' animan gradualment quan la crítica se ha encarnissat en los trajos d' aquesta y d' aquella; y satisfeta ja la maledicencia filla de la enveja que trova etzajerat ó fantástich lo qu' es elegant y de bon gust, per la sola circunstancia, ben trista en qui critica, de haber nascut ab cualitats contrarias per ostentar elegancia y sapiguer compéndrela.

Mientras la Senyora va d' un costat á l' altre repartint sonrisas y fentse amable ab tothom, lo Sr. Antonet s' está en animada conversa ab lo ex-negrero, que, no obstant esser catalá y de la costa, afecta no sapiguerlo, y entre 'ls dos sembla que hi hage un contrapunt á qui dirá mes disbarats, qu' encara á l' un no li cau dels llabis lo seu, ja l' empaita l' altre ab tal castellanada que s' en passa la claror.

—Amiguito, li diu l' americano; aquí tiene ustet la casa como una ascua de oro! Que paquete!

—Hombre no; esto no es nada.

—Ya le costará buenos pesos, ya lo creo! un dineral...

—Mire ustet: li contesta posantse los brassos al darrera, alsantse boy jugant ab las mans los faldons de la casaca y aixancarrantse solidament, girant de tant en tant lo ventre avant y anrera; sin embargo me cuesta un dineral atroz. Aquí hay un censo: porque, repare V., todo es de lo mejor que se ha encontrado; todo es de resistencia, obra de frailes; porqué á mí me cuestan hacer las cosas, pero una vez estoy, me cierro de ojos y gasto sin estalbio. Afigúrese V.; los tocadores ya me cuestan, poco mas ó menos, duro aquí duro allí... y las lunas son todas de una pieza y son de... á la... la factura lo lleva, y no caigo ahora; como se llama... Si, si, á lo Renesance, que aqui en la Plaza los hubiera mercado lo menos un veinticinco por ciento mas caros y llevándolos de París nada mas me costaron dos mil francos. Esas arrinconeras de allá del modo que las ve V. con aquel guerrero que tiene las luces y lo de encima que no es pintado sino piedra mármol

verdadera, ve V. ? ya puede ir á tocarlo, ya; pues y el calienta... no el, la chimenea que es de bronce, ahora no se puede ver bien que nos quemaríamos; pues señor, tire V. cuentas y verá como me viene no digamos gratis pero cuasi nada.

—Hombre no concluyo de comprender á V. bien. Usted dice?...

—Calle V. hombre, que disparete; en Barcelona hubiera salido al doble de lo que sale.

—Pero, canário! Si V. no me ha dicho por cuanto lo ha mercado!...

—Ay si; tiene V. razon, disimule que estaba con la cabeza en otra parte. Y acostansel'hi á cau de orella, ab molt misteri li diu alguna cosa, y de sopte se retira esclatant una gran rialla, aguardant ab ulls esvarats com volguentlo ajudar á admirarse, aguardant dich, quina resposta li podria dar l' americano.

—Cáspita hombre! me deja V. así!.. Y apretava fort los llabis, significant que allí no hi habia pas per cap paraulla, ensorrant lo coll en las espatllas, obertas las mans com un, dich, com dos vanos, volent dir: Si ni sé qué respondret.

Lo Senyor Antonet lo rellevá d' aquella posició estrambótica perquè ja comprenia que n' hi habia per quedarse parat de debó, y tot donantli copets á la espatlla li diu: lo vé V., hombre, lo vé V.

—Lo dicho, yo pongo doble contra sencillo que si otro me lo dijera...

Pero va, deixem'ho correr y parlem en catalá que ni yo m' entendria, ni vostés entendrian lo que vull dir y á l' últim no sabrian qui es que fa lo ximple aquí, si son ells dos ó si so jó.

Lo concert ja ha comensat, que mentres ens habem distret ab aquella conversa, una senyoreta ha estat tocant al piano un capritxo d' un mestre estranjer de nom entrevessat qu' escuso escriurer porque la llengua s' ha d' escarrassar massa per pronunciarlo, y fem atenció que ara

van á cantar una senyoreta ab un jove que porta lentes. Uns acords, y un cop de cap del mestre es la senyal; per primer entuvi ell ja 's queda enderrera. La senyoreta se 'l mira tot cantant, li dona ánimo y li fa arreplegar al vol lo acabament de la frase qu' ella li dirigeix del modo que la canalla arreplegan ab la boca un gra de rahim, y un poch refet comensa á cantar y á enfilarse com una carbassera y crida y s' hi encen y mes boca tingués que mes n' obriria y ab los gestos que fa lo nas no pot aguantar los lentes que li cahuen y se li esquerdan y valga lo cordonet ó sino ja 'n podria passar aygua. Ella també s' hi afanya y com lo duo es de celos ho fan molt bé perquè no 's miran may la cara, y estich cert que quan acabaren, tant penetrats estavan del seu paper que 's quedaren mirantse sorpresos d' haber acabat junts. Un picament de mans coroná dignament tanta bravesa, y cada qual s' en aná á seurer, ella estossegant ab lo mocador á la boca, y eil tot preocupat fregant los lentes, per veurer si esborra l' esquerda.

Després ve á posarse al costat del piano un jove de cara afeminada ab bigotet primerench; se passá 'ls dits com un escarpidór per estarrufarse la desordenada cabellera y ab veu llastimosa y ploranera canta «L' addio» qu' es una cansó per enternir á las llambordas. Al veurel tant penetrat de tristesa, ab son defalliment, girats los ulls en blanch com si tingués basca y ab aquella pena en fi qu' arrossega que sembla que l' hage de tirar á la sepultura, ja ningú 's pot aguantar y rompen ab un aplauso, jo no sé si moguts per tanta llástima, ó per donarli ánimo perquè vage á trobar lo metje, ó si realment per lo gran mérit ab que ha sapigut imitar lo amorós desespero del atormentat donzell que 's despedeix per sempre de sa aymada; que 'ls que han estimat ja saben quinas penas son aqueixas!...

Com per esbargir tanta tristesa y cedint al cap de molts prechs, s' assenta al piano una senyoreta pera acompanyarse cantant ab un salero que val mes que no 'n parlem

l' habanera el «Zalamelé» tan melindroseta y tan lánquida que convida á tothom, sino que la cortesía ho priva, á estirarse y badallar com aquell que está cansat de no fer res.

Ve luego un pianista molt decidit qu' empayta las teclas ab verdader frenesí, y ab duas manotadas per amunt y per avall ja las ha fet doldrer ab lo seu crit; despres que ha dexondat á la concurrencia ab aquell parte telegráfich d' armonías, comensa ab igual furia una fantasía tan precipitada que qualsevol diria que á aquell jove li escapa 'l tren, ó be que s' entreté á perseguir la rata pinyada que alguna criatura li reflexés sobre 'l piano.

Aixis que ha acabat, y que apesar d' anarhi tan depressa ha tardat molt, entra lo barítono qu' es un minyonás alt y corpulent, ab bigoti y perilla negras, ulls de conquistador tentadors y facinerosos, ab unas manarras com si avans de ser artista hagués estat forner ó bastaix ó qualsevol ofici de molt esforços corporal. Se mira la concurrencia femenina ab aquells ulls traidors volent dir: «á veurer quantas ne fereixo» y posantlos desseguida sobre la solfa desemboca d' aquella gola un tremendo «*veni, veni la mia*»... y lo demés de l' aria ve á demostrar que la promesa li fuig ab un altre mes maco, lamentantsen ab ternura al principi mes despres, com si 's donés á las furias clama venjansa, tot ho vol tirar á sanch y á foch y promet esguerros y desgracias y altres mals de cirujía...

En aixó y acabantse lo programa y las emocions, tothom se recorda que ab l' interés de las canturias s' han estat aguantant la set y tot lo afany sé 'n vá en endevinar per quina porta s' entra al refresch, ó per ahont podrán vindre los criats ab las safatas plenas de copas ab aixarops... mes lo temps passa, lo pianista ja toca un Valz, algunas parellas ja voltan, y ningú ha vist encare lo refresch, ni sentirse 'n parlar solsament; fins que algú que ja no podia aguantar mes se resol á demanar beurer y me'l portan al menjador á refrescar ab aygua y mitja presa de xacolata, ab la galana oferta de que si 'n vol mes que torni.

Las recepcions dels Senyors de Vidriera moriren per assó; avisada ja la concurrència ab lo xasco que s' emportá en la que jo he tingut lo pler de acompanyarlos, en las successivas sembla que se sentiren algunas indirectas que tothom las cullí menos 'ls duenyos de la casa que feren *com aquell*. Un vespre uns joves molt tabalots y burletas portaren provisió de gaseosas y fent com aquell que s' en anavan á fumar distragueren l' atenció dels convidats que escoltavan una marinesca cantada ab molt gárbo per un jove del Pla de Cabra, ab una especie de foch granejat produït per los taps al saltar de las ampollas que feren riure á tothom menos als amos y al que cantava. En altre ocasió, al bell punt que acabavan de cantar un duo,—pero aixó fou dins mateix del saló!—Se sentí estallar lo tap de una gaseosa, tocar al cap de qualsevol sens sapiguirse res mes en tot lo vespre ni de l' ampolla ni de l' aygua ni res enterament... Lo Sr. Antonet no s' ho podia acabar de empassar.—«Oh deya al americano: lo que es el tapon *estos dos* lo han visto;» y 's posava dos dits sobre 'l nas com si se 'ls anés á enfonsar als ulls ab tanta afició ho senyalava.

Romput ja 'l glas, aquells plagas ja no tingueren aturador; las parets de l' escala avans tan curiosas, foren omplertas de ninots, representant las collas de escombradors ab sanallas plenas de porrons; dos bastaixos portant en la barra una bota, marcada en lo fons ab las inicials A. V. y per que s' acabés de entendre sobre las inicials lo retrato del Sr. Antonet. Lo mateix Sr. Antonet ab traje de valenciá com los que venen orxata, omplint un pot ab lo lloro, una porció de mans que volian arribarhi y á sota un lletrero que deja: «Que fresquita, quina torre; otro vasito, otro.

Un altre dia s' trobá, no se sab qui li va dur, un quadro penjat á la paret del recibidor que representava al Sr. Vidriera abocant una regadora y varios dels convidats mes ridiculs, apilotantse ab la boca oberta bevent á galet los rejolins que sortian de la ruixadora. Finalment, fou la

burla magna, la que doná la clatellada mortal á aquellas artísticas *suarés* lo fer posar una tauleta de refrescos al mateix portal de la casa un vespre de funció y esperar que l'atenció estés ab lo refilet sostingut de la cantadora per desferse ab crits de «qui refresca, quien quiere otro;» fent dringar gots, petar gasseosas, ab xistes y riallas tants que hi tingué qu'intervindre l'arcalde, no poguent fer justicia ab ningú perquè quan hi arrivá trová la taula per terra, las ampollas vessadas, trencats los gots y un mulladé que no hi habia ahont posar los peus.

Aixis acabaren aquellas reunions, que si haguessen durat tantas felicitats per medi de casaments s'hi preparavan! mes l'humor, la mala criansa de quatre plagas ho desgabellá tot com deya lo Senyor Antonet.

Si alguna volta algú li parla de reanuar sas diversions, una sonrisa amarga mou los seus llabis y diu ab ira reconcentrada, que vol que tornin aquells estrofas, á insultarme á casa? Home, si tots son fora; 'ls uns son á Roma altres se están á París. Mentida diu desseguida sens deixar acabar; aquella gent no podan anar en lloch porque de tot arreu 'ls treurán.—Si, home, si; fan carrera per allí dalt.—Carrera aquells palatrecas pinta-escarolas... no, n'ho vull creure.

EMILIO VILANOVA.

LO CANT DE LA SIRENA

SOPERVAS onas de las mars saladas,
Sutils aromas de regions serenas,
qu' entorn mas formas pera 'l goig creadas
canteu d' amor al esbullám las trenas:

Dormiuvos totas, qu' en la platja ombria
ja ha obert la lluna sa esplendent corola,
y avants qu' espunte la claror del dia,
gronxantme escumas, vuy cantar jo sola.

Mon coll gonflantse es com un niu d' aucellas;
las mels qu' abrusan en mos pits s' amagan;
si guayto 'l cel s' encenan las estrellas;
si baixo 'ls ulls tremolan y s' apagan.

Mon curs segueixen acoblats, festosos,
los bruns cetassis y las aus marinas;
del aygua surten los corals pomposos,
y al cim dels rochs se bádan las petxinas.

Las naus rabents d' aletejanta vela
soptat s' aturan endormintse lassas,
y foll me mira 'l timoné en la estela
com verge esposa sobre llit de glassas.

Si 'l mar deslligas' escalant las bromas
jo estench los brassos á la nau perduda,
y aquell dels náuxers, lo mes bell dels homes,
morint me trova sens lluytar vensuda.

Y en tant que al lluny los pescadors encenen
migrats rastolls enllumenant la platja,
y ab solts cavells las donas van y venen
unint als vents son jamegar salvatge,

Los ulls velant mon estimat reclina
la fas colrada en neu de mas espatllas,
y 's clou damunt la volta crestallina
que 'l sol colora ab primerencas ratllas.

Y al fons tranquil, en mos trofeus de runa,
que 'ls fats voltejan tremolant los glavis,
mon ros cabell lo banya com la lluna
y en mitx sos llavis fan lo niu mos llavis.

¡Ay si en la terra mos encants sabian!
¡que sols y frets los regnes populosos!
y 'ls mars en fluix per tot com s' alsarian
damunt las collas de donzells y esposos!....

Veniu mortals: so eterna maravella;
lo qu' es pe'l nin la fruyta regalada;
quant mes se beu del doll de ma canella
tant mes se sent la gola assedegada.

Jo tinch palaus de májica estructura,
serpents aladas als pilans envoltas,
en llarchs festons la transparent verdura,
mosaichs de perlas, de corals las voltas.

Aplechs de verges entre raigs del iris,
que al pas trobantlos mos esguàrts estesos
sos pits gemats com á capolls de lliris
mos peus transforman en clavells encesos.

Endins las naus de bélicas armadas
que á munts reposan sobre llit de rocas,
dels monstres veig las lúblicas miradas
per hont guaytavan las sinestras bocas.

Y al lluny las ombras dels esclaus que un dia
Neron llensava entre la mar bullenta;
y folla encar, mirantme ab gelosia
la trista Safo d' estimar sedenta.

Veniu mortals; ja 'l rey de la natura
sos braus corcers ha desfrenat dels llassos
y tinch desert mon tálam de ventura
y oberts estan mos llavis y mos brassos...—

Cantava aixis la espléndida bellesa
seguint d'aprop la costà silenciosa
y la cara del sol guaytant sorpresa
de sentirla 's tornava com la rosa.

Sos cabells esbrinats l'oreig rissava,
y l'ona que de perlas la vestia
al fugir de sos brassos murmurava
y al tornar á sos brassos s'adormia.

ANGEL GUIMERÁ.

